

Verslag bijeenkomst Leernetwerk Duurzame gronduitgifte in de praktijk

20 februari 2025 - Provinciehuis 's-Hertogenbosch + online via Teams

NB – de info uit de getoonde PowerPoint-presentaties is in dit verslag opgenomen. De presentaties zijn als bijlage bij dit verslag toegevoegd.

Opening en mededelingen

Andrea Almasi (Groen Ontwikkelfonds Brabant) heet iedereen welkom bij het Leernetwerk Duurzame Gronduitgifte. Het leernetwerk is in 2018 gestart met een nog kleine groep van vier of vijf Brabantse gemeenten om te leren van elkaars eerste ervaringen. Inmiddels is het leernetwerk uitgegroeid: er staan 150 mensen op de verzendlijst en er is inmiddels ook een landelijk leernetwerk. Vanuit de deelnemers is het verzoek gekomen om de bijeenkomst een keer live te organiseren, i.p.v. alleen online, zodat je elkaar kan ontmoeten en napraten bij de borrel. Vandaar dat we deze keer een hybride bijeenkomst hebben georganiseerd met ongeveer 30 mensen in de zaal en 30 mensen online.

Dit is de laatste bijeenkomst voor Harm Blanken en Andrea Almasi. *Harm Blanken* (Bureau ZET) heeft van alle bijeenkomsten van het leernetwerk verslagen gemaakt en heeft ook de bestuurlijke bijeenkomsten mede georganiseerd. *Andrea Almasi* gaat een half jaar met sabbatical, waarna de toekomst nog openligt. *Nanne Roos Vonk* (team Natuurinclusieve landbouw van de provincie) neemt het Leernetwerk over samen met *Renée Zijlstra* (o.a. landelijk netwerk Duurzame Pacht).

Programma

Michiel de Koe (LBPsight), die een verhaal zou houden over duurzame grondfondsen, is vanwege persoonlijke omstandigheden verhinderd.

- *Anne de Vries* (ChemLegal/stichting Natuur en Milieu) heeft een handleiding geschreven voor gemeenten over het reguleren van bestrijdingsmiddelen. Haar verhaal is breder dan duurzame pacht alleen.
- *Hanneke van Ormondt* (Urgenda) vertelt online over de zeven vinkjes van een verdienmodel voor agrarisch ondernemers vanuit het programma 'Landinzicht'.

De volgende bijeenkomst van het Leernetwerk is op **donderdag 19 juni 2025**, 15:00 -16:30 online via Teams. Dan vertellen NatuurMonumenten en Rens de Boer van het BouwFonds over hun pachtbeleid. Michiel de Koe verzorgt een inleiding over duurzame grondfondsen.

Op **woensdag 17 september** 14:00 – 16:30 aansluitend borrel is er weer een grote 'live' bijeenkomst, die we samen met het landelijk netwerk Duurzame Pacht organiseren. Dan staat onder meer het nieuwe pachtbeleid van de provincie op het programma. Locatie wordt nog gezocht.

Gemeenten en bestrijdingsmiddelen – Anne de Vries (ChemLegal / stichting Natuur en Milieu)

Anne de Vries is jurist bij de stichting Natuur en Milieu (zie <https://natuurenmilieu.nl/over-ons/>) en richt zich veel op bestrijdingsmiddelen. Daarnaast heeft zij een eigen bedrijf op het gebied van chemicaliën en recht: ChemLegal (<https://www.chemlegal.nl/>).

Natuur en Milieu is de polderende natuurorganisatie van Nederland: veel overleg en samenwerking met grondeigenaren, boeren en overheden. De laatste jaren is Natuur en Milieu wel scherper op bestrijdingsmiddelen, omdat het poldermodel daar vastloopt.

In december 2024 is er voor gemeenten een handleiding gepubliceerd: hoe kun je als lokale overheid het gebruik van bestrijdingsmiddelen reguleren? Zie <https://natuurenmilieu.nl/nieuws-artikel/nieuwe-handleiding-geeft-gemeenten-handvatten-om-burgers-te-beschermen-tegen-pesticiden/>

De inleiding vandaag gaat erover wat je kunt doen als gemeente, waterschap of provincie. Of waar je de overheid op kunt aanspreken als je bijvoorbeeld een natuurorganisatie bent.

Wat zijn bestrijdingsmiddelen?

Het gaat niet over biociden, zoals rattengif, maar het gaat om middelen om planten te beschermen tegen ziektes of insecten, onder te verdelen in twee groepen:

- Werkzame stoffen: het hoofdbestanddeel. Zoals glyfosaat.
- Eindproduct met hulpstoffen (het bestrijdingsmiddel, zoals Roundup)

Je ziet beide groepen terug in de regulering.

Laag-risico-middelen

Natriumwaterstofcarbonaat is bijvoorbeeld zo'n werkzame stof: baksoda. Bestrijdingsmiddelen worden vaak geassocieerd met 'landbouwgif', maar dat is te kort door de bocht: de risico's van de verschillende middelen lopen uiteen. Baksoda is een laag-risico-middel.

Regels maken onderscheid tussen 'normale middelen' en 'laag-risico-middelen'. De EU deelt de middelen in in een uitvoeringsverordening.

Reguliere middelen

Dit zijn de middelen met normale risico's, maar binnen deze categorie zijn de verschillen groot. Citronellaolie bijvoorbeeld wordt gebruikt bij kinderen tegen muggen. Maar glyfosaat valt ook binnen deze categorie. Dit wordt veel gebruikt om onkruid op het veld te verdelgen. Het is het meest gebruikte bestrijdingsmiddel en zorgt voor de bekende oranje/gele velden. Volgens de WHO is glyfosaat waarschijnlijk kankerverwekkend, maar de EU vindt het middel voorlopig nog veilig genoeg.

Als je bestrijdingsmiddelen wil reguleren, is het van belang om rekening te houden met de risico's om boeren niet onnodig te beperken in hun bedrijfsvoering.

Volgens het RIVM bevat 20% van de reguliere middelen een Zeer Zorgwekkende Stof (ZZS) en 10% een potentiële ZZS. Een ZZS hoopt bijvoorbeeld op in het milieu of is hormoon verstorend of kan schade veroorzaken bij ongeboren kinderen.

Daarnaast bevatten 37 van de 140 toegelaten werkzame stoffen PFAS.

Candidates for substitution

Ongeveer 35 stoffen komen in aanmerking om te worden vervangen, volgens de EU: deze zijn erkend gevaarlijk en zouden vervangen moeten worden, maar er is nog geen (goede) vervanger beschikbaar en het kost boeren te veel om het te verbieden (dankzij goede lobby). Stichting Natuur en Milieu is het daar niet mee eens, want de risico's zijn te groot.

Deze stoffen zou je dus eigenlijk willen reguleren, zoals esfenvaleraat, pendimethalin en cypermethrin, die in Nederland ver boven de norm in ons water zitten, soms wel tot 10.000x de norm.

Als er een vervangend middel wordt gevonden, wordt het oude middel illegaal en wordt het uit de markt gehaald, soms met een overgangsperiode (voorraad opmaken).

Onoverzichtelijk

Er zijn dus nogal wat verschillende lijsten met classificaties van bestrijdingsmiddelen en dat maakt het niet overzichtelijker. In de omgevingsverordeningen van de verschillende provincies zie je dat ook terug: elke provincie heeft z'n eigen lijst. Boeren moeten eigenlijk zowel chemie als rechten hebben gestudeerd om te snappen welke middelen ze wel of niet mogen gebruiken. En ook of het gaat om de eindproducten of de werkzame stof. In de databank van het CTGB¹ kun je nazoeken welke werkzame stoffen in de middelen zitten. Aan de andere kant moet je als boer een certificaat behalen om te mogen spuiten, dus boeren hebben wel degelijk kennis van de middelen, in combinatie met de kennis van de voorlichters vanuit de industrie.

Handhaving?

Boeren moeten een boekhouding bijhouden: wat ze spuiten en wanneer. De NVWA handhaaft door die boekjes te bekijken. Over 1 of 2 jaar komt er een registratieplicht, zodat digitaal uitgelezen kan worden wat er wordt gebruikt.

¹ College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden - <https://www.ctgb.nl/>

Een probleem bij handhaving zijn de provinciale regels, die soms zo ingewikkeld zijn dat de provincie ze zelf niet goed begrijpt en waarschijnlijk ook niet handhaaft.

Spuitvrije zones (50 cm vanaf een sloot) worden waarschijnlijk ook niet gecontroleerd; hoe zou je dat moeten doen?

Wanneer er wel gecontroleerd (m.b.v. metingen) wordt, blijkt er een groot aandeel illegale middelen te worden gebruikt (tot wel 40%). Het is niet altijd duidelijk van wie de illegale middelen afkomstig zijn.

Biologische middelen

Deze hebben vaak een laag risico, maar Lambda-cyhalothrin is bijvoorbeeld een candidate for substitution. En paraffine oliën worden veel in de lelie-teelt gebruikt, maar zijn kankerverwekkend en kunnen schade voor ongeboren kinderen opleveren.

Koper is ook een candidate for substitution, maar is wel toegestaan in biologische teelt. Maar niet in Nederland!

Naast toelating belangrijk om gebruik te reguleren

Nederland heeft, na Malta, het hoogste gebruik van bestrijdingsmiddelen per hectare in Europa, terwijl ons land dichtbevolkt is. Daarom staat Nederland in de top 5 of 10 van OECD-landen waar kinderen het meest worden blootgesteld aan bestrijdingsmiddelen: 1 op 12 kinderen.

Het RIVM heeft vastgesteld in onderzoek dat binnen 250 meter rond bollenvelden 10x hogere concentraties bestrijdingsmiddelen in huisstof voorkomen.

Er zitten hiaten in de risicobeoordeling: op neurotoxische effecten wordt niet goed getoetst volgens het CTGB. Parkinson is bijvoorbeeld niet in beeld.

We weten ook niet goed wat het effect is van een cocktail aan bestrijdingsmiddelen, waaraan je dagelijks wordt blootgesteld. Het wordt niet goed onderzocht wat de cumulatie aan middelen voor effect heeft. Vanuit de wetenschap worden wel correlaties gezien met ziekten zoals Parkinson, kanker en autisme bij kinderen.

Achteruitgang van de insectenpopulatie is mede te wijten aan een cocktail van bestrijdingsmiddelengebruik. Zo'n cocktail is veel moeilijker te reguleren dan 1 specifiek middel.

Kortom het toelaten van middelen is niet zonder risico's, het gaat om het gebruik en de optelsom van verschillende middelen.

Hoe kunnen regionale overheden nu reguleren?

Er is een hardnekkig misverstand: als een middel is toegelaten door het CTGB, dan kunnen andere overheden niets meer doen en moeten ze het gebruik toestaan. Maar dat klopt niet.

Ten eerste is er het voorzorgsbeginsel: op basis van de EU-verordening 1107/2009 kunnen lidstaten uit voorzorg maatregelen treffen als er onzekerheid bestaat over de risico's voor mens, dier of milieu (art. 1 lid 4). Dus die handelingsruimte wordt expliciet gegeven.

Ten tweede is er de Holtingerveld-uitspraak: de rechtbank in Noord-Nederland heeft een paar jaar geleden bepaald dat provincies de plicht hebben om te kijken wat de effecten zijn van bestrijdingsmiddelen op een Natura 2000-gebied, als er een teeltwissel plaatsvindt, naar een nieuwe teelt, die belastender is dan de vorige. In dit geval ging het om een wissel naar lelieteelt en het gebruik van bestrijdingsmiddelen, maar ook om onttrekking van water. Dan is er een natuurvergunningplicht. De Raad van State heeft echter nog geen uitspraak gedaan of deze uitspraak blijft staan, maar als dat zo is, komt er een enorme taak bij voor provincies. Momenteel wachten provincies af.

Daarnaast is er in meerdere zaken tegen lelietelers aangenomen dat het gebruik van toegelaten bestrijdingsmiddelen op minder dan 250 meter van woningen onrechtmatig is vanwege het intensieve gebruik: 140 kg per ha. Ter vergelijking: de volgende meest intensieve teelt, tulpen, kent een gebruik van 25 kg/ha.

Ten slotte is er een richtlijn over het duurzaam gebruik van pesticiden (2009/128/EG), maar die is in Nederland voor een groot deel niet uitgevoerd ... Er is wel een Nationaal Actieplan Pesticiden (met weinig juridische status), waarin in artikel 11 een absoluut verbod staat op het gebruik en het bewaren van bestrijdingsmiddelen in gebieden waar grond- of oppervlaktewater wordt gebruikt voor de winning van drinkwater. Er is discussie over de definitie van het gebied: het hele grondwaterbeschermingsgebied of alleen een krappe cirkel rondom de putten? Misschien moet de rechter daar eens een uitspraak over doen.

Er is echter ook een plicht om het gebruik van middelen te verbieden of te minimaliseren in gebieden met kwetsbare groepen: zwangere vrouwen, kinderen, ouderen, maar ook omwonenden die structureel worden blootgesteld aan hogere concentraties. Bijvoorbeeld rondom bollenvelden. Ook daar is discussie over: wat is dan zo'n gebied? Het Rijk heeft deze plicht bij de gemeenten neergelegd, maar die zijn zich daar niet van bewust ...

Bij de provincies ligt de plicht om het gebruik te minimaliseren in Natura 2000-gebieden en in KRW²-beschermde gebieden, waar onder meer de grondwaterbeschermingsgebieden onder vallen. Maar ook zwemwater. Ook deze plicht wordt in Nederland niet uitgevoerd. Natuur en Milieu heeft hier in mei 2024 een rapport³ over opgesteld. Hierin staan o.a. kaartjes met grondwaterbeschermingsgebieden, waar de top20 meest bespotten teelten in kaart zijn gebracht: het hele gebied kleurt dan knalrood, bij een provincie die geen beperkingen heeft doorgevoerd. In Gelderland wordt nu wel een begin gemaakt met een verbod op bollenvelden in grondwaterbeschermingsgebieden.

Onderstaande figuur geeft een overzicht van wat overheden in Nederland kunnen doen. Qua gezondheid kunnen provincies overigens ook soms zaken aanpakken, zoals bij de geitenhouderij, maar primair ligt gezondheid bij gemeenten.

² KaderRichtlijn Water. Deze gebieden zijn in een register op te zoeken.

³ <https://natuurenmilieu.nl/publicatie/bestrijdingsmiddelen-in-nederlandse-natuur-en-water/>

Wat kan de gemeente doen als bevoegd gezag?

Zie onderstaand schema.

Omgevingsplan

De gemeente kan regels opstellen in het Omgevingsplan, bijvoorbeeld een spuitvrije zone rond kwetsbare locaties als scholen, zorginstellingen, woningen. Of je kunt een verbod op bepaalde teelten opnemen: in de provincie Utrecht is een motie aangenomen om in de hele provincie geen nieuwe bollenteelten toe te staan. Gemeente Opsterland en de gemeente Haaksbergen hebben ook zo'n verbod op sierteelt, maar ook op fruitbomen en aardappelen. In Gelderland wordt het verbod doorgevoerd in grondwaterbeschermingsgebieden. Natuur en Milieu vindt het beter om zo'n verbod op provincieniveau door te voeren, zodat niet iedere gemeente een ander beleid heeft. Maar sommige provincies vinden dat alleen gemeenten over gezondheid gaan.

Een gemeente kan ook bepaalde middelen verbieden (zoals de candidates for substitution) of een vergunningplicht instellen, als je bijvoorbeeld niet alle bollenteelten wil verbieden: in principe mag het niet, tenzij je kunt aantonen dat het wel veilig kan, bijvoorbeeld biologische bloementeel (maar dan niet met paraffineoliën). Vergunningplicht geeft wel een hogere werklust voor de gemeente.

Nadeel van het werken met het Omgevingsplan is dat het lang duurt om wijzigingen door te voeren. De volgende ronde van Omgevingsplannen is in 2030 klaar...

Maar ondertussen gaan de ontwikkelingen snel: melkveehouders die stoppen met hun koeien vanwege stikstof verpachten hun land aan de hoogste bidder, wat geregeld lelietelers zijn. En als ergens een keer lelieteelt is toegestaan, is het moeilijker om het later te verbieden.

Maatwerkvoorschriften

Lokale overheden, zoals provincies, gemeenten en waterschappen, kunnen maatwerkvoorschriften opleggen op het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal⁴): bijvoorbeeld een teeltverbod, een middelverbod of bredere spuitvrije zones vanaf de sloot.

Het voordeel van maatwerkvoorschriften is dat je direct kunt ingrijpen, het gaat veel sneller. Als er ergens een ongewenste teelt komt en als er klachten komen, kun je als bestuur direct optreden.

Nadeel is dat de maatwerkvoorschriften locatie specifiek zijn, dus het is meer werk.

Het is vooral een manier om in te kunnen grijpen tot je algemeen geldende regels hebt vastgelegd in het Omgevingsplan.

Voordeel is ook dat belanghebbenden er om kunnen vragen. Natuurmonumenten kan om maatwerkvoorschriften vragen als er naast hun natuurgebied een lelieteler komt, bijvoorbeeld een

⁴ <https://iplo.nl/regelgeving/omgevingswet/inhoud/besluit-activiteiten-leefomgeving/>

bufferzone. Een overheid moet daar een besluit over nemen. Veel gemeenten zijn wel blij met dat soort verzoeken.

Nadeelcompensatie-claims

Moeten overheden boeren betalen voor schade aan hun gewas als ze bepaalde middelen niet meer mogen gebruiken?

Het gaat dan om schade die uitstijgt boven het gewone maatschappelijke risico (art. 4:126 Awb). Als een bedrijf activiteiten verricht die schade of hinder aan de fysieke leefomgeving veroorzaken, valt volgens de wetgever de schade door aangescherpte verplichtingen onder het normale bedrijfsrisico. En dat komt dus niet in aanmerking voor nadeelcompensatie.

Dan moet wel aan enkele randvoorwaarden zijn voldaan:

- de aanscherping moet tijdig worden aangekondigd, zodat er ruimte is voor het bedrijf om te anticiperen of de bedrijfsvoering aan te passen. Hoe lang van tevoren de aanscherping aangekondigd moet worden, hangt onder meer af van of het gaat om nieuwe of bestaande teelt (3 jaar wordt genoemd). Mogelijk dat bij bestaande teelt toch nadeelcompensatie nodig is, maar die kan getemperd worden door het ruim van tevoren aankondigen. Hier is nog geen jurisprudentie over.
- er moet goede publieke participatie plaatsvinden, wat bij het Omgevingsplan altijd het geval is, maar bij maatwerkvoorschriften niet vanzelfsprekend. Wat dan uitmaakt is of een teelt er al eerder zat of dat het een nieuwe teelt is. Hier zijn nog niet veel voorbeelden van.

Overheden zijn bang voor nadeelcompensatie maar volgens Natuur en Milieu valt het risico erg mee. En hoe hoog zijn de kosten dan? € 1.000 per hectare per jaar? Reken dat eens uit.

Discussie over de breedte van de spuitvrije zone

Wat is een veilige breedte? De Raad van State zegt: 50 m bij nieuwbouw. De civiele rechter heeft in lelieteelt-zaken bepaald: 250 m.

Volgens het RIVM (OBO-onderzoek): bij 250 m rondom bollenvelden zijn veel hogere concentraties in huisstof aangetroffen.

Welke afstand moet je nu aanhouden als gemeente?

Wat kunnen provincies?

In de omgevingsverordening kunnen provincies een en ander opnemen:

- Verbod of minimalisatie van middelen in grondwaterbeschermingsgebieden en andere KRW-beschermde gebieden.
- Verbod of minimalisatie van middelen in Natura 2000-gebieden. Hier is de provincie aan zet, maar het wordt nauwelijks gedaan. In veel Natuurbeheerplannen is niets geregeld over het gebruik van bestrijdingsmiddelen, wat in strijd is met de EU-wetgeving.
- Instructieregels aan gemeenten en waterschappen. Provincie Overijssel doet dit bijvoorbeeld door gemeenten te instrueren over het in het Omgevingsplan verbieden van schadelijke stoffen in grondwaterbeschermingsgebieden.

Provincies kunnen een (beter) kader bieden in hun natuurbeheerplannen voor vergunningplicht bij teeltwissels in en rondom Natura 2000, maar dat is nog afhankelijk van een uitspraak van de Raad van State. Natuurbeheerplannen zijn nu onduidelijk over het gebruik van bestrijdingsmiddelen.

Glyfosaat

Steeds meer verpachters verbieden het gebruik van glyfosaat op hun gronden. Daar is lange tijd discussie over geweest, ook bij de diverse Grondkamers, maar in hoger beroep is het toch toegestaan om het gebruik te verbieden. Er mag dan niet geëist worden dat de pachtgrond in 'oorspronkelijke staat' wordt

opgeleverd, want dat is onredelijk⁵. Ook wordt soms toegestaan om incidenteel op kleine plekken glyfosaat te gebruiken, na overleg.

Noord-Brabant heeft bovendien in het pachtbeleid een kilometerzone opgenomen rondom Natura 2000-gebieden waarin geen bestrijdingsmiddelen en geen kunstmest gebruikt mogen worden.

Duurzame pacht: niet alleen scoren op prijs

Essentie van duurzame pacht is dat pachters bij het bieden op percelen niet alleen kunnen scoren op de prijs, maar ook op duurzaamheidsaspecten. In Noord-Brabant krijgen bijvoorbeeld biologische ondernemers (met SKAL-certificaat) een factor van 1,62 op hun bieding, dus hun financiële bod x 1,62 is de uiteindelijke bieding. In pacht prijzen zie je nu een stijging van ongeveer € 300 vanwege het stoppen van de derogatie, waardoor de mestmarkt overvol zit. Brabant heeft nu gevraagd aan de WUR, die jaarlijks de duurzaamheidsvoorwaarden toetst en beoordeelt, of de factor van 1,62 nog voldoende is in concurrentie met reguliere agrariërs.

Ten slotte

Natuur en Milieu pleit ervoor om het advies over en de verkoop van bestrijdingsmiddelen van elkaar los te koppelen. Adviseurs zijn vaak afkomstig van de producenten en hebben dus belang bij de verkoop. In het Regeerakkoord van de vorige regering stond dat verkoop en advies uit elkaar zouden worden gehaald, maar dat is niet doorgevoerd en de huidige coalitie heeft het niet in het akkoord opgenomen. Dat is jammer, want boeren hebben er zelf ook belang bij: de bestrijdingsmiddelen zijn niet goedkoop ...

Andrea Almasi geeft een Brabants voorbeeld van het project Schoon Water: op basis van vrijwilligheid heeft 95% van de agrariërs deelgenomen en is er ongeveer 80% van de milieu-impact gereduceerd, mede dankzij een adviseur die hun vertrouwen had gewonnen.

Andrea Almasi bedankt Anne de Vries hartelijk voor haar toelichting en raadt iedereen aan om de handleiding⁶ goed te lezen: een heel helder rapport! In de handleiding staat ook een deel wat je kan doen als verpachter van grond.

LandInZicht – Hanneke van Ormondt (Urgenda)

Hanneke van Ormondt is hoofd Landbouw en Biodiversiteit bij stichting Urgenda, die vooral bekend is van de Klimaatzaak, maar Urgenda doet nog veel meer, zoals de energietransitie en 2/3 van de mensen houden zich bezig met landbouw en biodiversiteit.

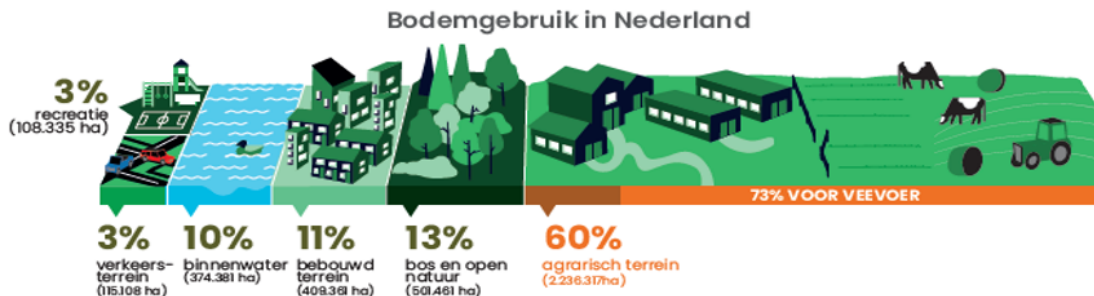
Bij de verschillende ministeries waar Urgenda over de vloer komt, blijkt dat er eigenlijk geen beleid is voor grond in Nederland, terwijl er wel veel wordt gedacht in oplossingen via biomassa, zoals biogene plastics

⁵ Centrale Grondkamer over glyfosaatverbod in geliberaliseerde pacht (GP 11.812, GP 11.837, GP 11.840, GP 11.839, GP 11.835): glyfosaatverbod mag, onder voorwaarde dat: "verpachtster bij het einde van de pachtovereenkomst pachter niet zal aanspreken op het niet opleveren in de staat waarin het gepachte in gebruik is gegeven als dit niet opleveren in die staat het rechtstreeks gevolg is van het verbod op het gebruik van glyfosaat en pachter redelijkerwijs geen andere maatregelen heeft kunnen treffen om dit te voorkomen."

⁶ <https://natuurenmilieu.nl/nieuws-artikel/nieuwe-handleiding-geeft-gemeenten-handvatten-om-burgers-te-beschermen-tegen-pesticiden/>

of biobased materialen voor de woningbouw of biomassa bijmengen in kerosine voor vliegtuigen. Maar daar is veel grond voor nodig.

Op dit moment is ongeveer 60% van Nederland ingericht voor landbouw, waarvan 73% in gebruik is voor veevoer en maar een klein gedeelte voor groenten en fruit voor mensen. Daarnaast is er in het buitenland nog eens 2,9 miljoen ha in gebruik voor veevoer dat we importeren, dat is anderhalf keer Nederland ...

Urgenda denkt dat dat anders kan en heeft enkele jaren geleden het Agri-food-nature TransitieModel (ATM) ontwikkeld, samen met heel veel andere partijen:

- Hoe ziet een gezond en betaalbaar voedselsysteem eruit voor alle inwoners van Nederland met welk dieet? Groenten, fruit, olie en vet. Hoe veel dieren kan je dan nog houden? Wat kan van eigen bodem en wat moet je importeren?
- Met het in acht nemen van planetaire grenzen.
- Met oplossen van zoveel mogelijk problemen.
- Met een goede boterham voor de boer?
- Is er dan nog ruimte voor andere groene grondstoffen?

Uitkomst scenario

Eén scenario is doorgerekend, niet als blauwdruk voor hoe het zou moeten, maar als startpunt voor gesprek. Je komt dan uit op:

- Een dieet van 2/3 plantaardige eiwitten en 1/3 dierlijke.
- Evenveel boeren als nu, meer natuur, maar minder dieren (vee).
- Gezondheid en biodiversiteit nemen toe.
- Water wordt veel schoner.
- 57% minder ammoniak (NH_3).
- 75% minder broeikasgassen.

Niet alleen rol voor boeren, maar ook voor overheden en supermarkten

Het scenario houdt in dat we anders zullen moeten gaan eten en er een andere 'voedselomgeving' komt. 80% van het huidige aanbod in de supermarkt komt niet voor in de schijf van vijf en in reclames is dat zelfs 85%.

6 tot 9% van groenten en fruit bevat residuen van boven de norm van wat we gezond vinden. 85% van het fruit heeft residuen onder die limiet, maar we weten steeds meer dat die residuen opbouwen in het lichaam en op de lange termijn effecten kan hebben.

Kortom, we moeten met de hele maatschappij naar een ander dieet. In het scenario staan concrete aanbevelingen wat supermarkten en overheden zouden kunnen doen om deze transitie te maken.

Hoe moeten we onze landbouwgrond dan inrichten?

Landgebruik	Hectares 2017	Hectares 2030-2035
Cultuurgrond, onderverdeeld:	1.818.586	1.683.059
Gras en groenvoer	1.206.837	720.758
Akkerbouw	509.147	813.622
Tuinbouw	93.525	92.795
Glastuinbouw	9.077	5.885
Voedselbos	0	50.000
Niet-cultuurgrond (bouw/weg)	167.360	167.360
Lisdodde/veenmos (veenweide)		66.667
Extra natuur (o.a. in veenweide)		68.860
TOTAAL hectares	1.985.946	1.985.946

Tabel 1: Landgebruik in 2017 en in 2030-2035

Uitgangspunt voor het scenario was het handhaven van eenzelfde aantal hectares voor landbouw als in 2017. Overigens is het maar een model, het is maar de vraag of dit de beste keuzes zijn: sommige producten kun je beter op andere plekken van de wereld telen, omdat ze daar beter groeien, maar de opgave was om eerst eens te kijken wat je in Nederland zelf kunt doen.

Er is in het scenario voor 2030-2035 nog steeds heel veel grasland, omdat er plekken zijn waar je het beste koeien kunt houden en niet iets anders.

Er komt meer akkerbouw met meer gewassen als granen, zonnebloemen, zaden voor oliën.

Tuinbouw blijft ongeveer hetzelfde en de glastuinbouw is wel iets teruggeschroefd, omdat 40% van de glastuinbouw is ingericht voor sierteelt.

Er komen veel meer voedselbossen.

In het veengebied gaat het waterpeil omhoog, waardoor er meer natuur ontstaat en meer ruimte voor extensieve veehouderij en biobased materialen.

In het rapport Landinzicht⁷ is dit allemaal nog veel gedetailleerder uitgewerkt.

Er is ook een scenario doorgerekend, waarbij helemaal geen dieren worden gehouden. Dan blijft er nog meer ruimte over om bijvoorbeeld iedere Nederlander van 10 kg kleding te voorzien. Dat is dan wel alleen maar linnen kleding, maar het geeft een gevoel voor het gebruik van ruimte. Ook kunnen we dan de gehele woningbouwopgave biobased invullen. Denk aan restanten van stro en vezelhennep.

⁷ <https://www.urqenda.nl/visie/landinzicht/>

De visie Landinzicht wordt al een paar jaar uitgevoerd door boeren te helpen bomen te planten, kunstmest terug te brengen, gezonder te produceren. 2.500 boeren zijn geholpen met korting bij het experimenteren met kruidenrijk grasland, groenbemesters, klaveronderzaai. Afgelopen winter hebben 180 boeren met korting 72.000 bomen besteld en we hebben 2 miljoen bomen gratis weggegeven via de campagne 'Meer bomen nu'. En Urgenda ondersteunt burgers die opkomen tegen lelieteelt.

1.000 euro per hectare

Hoe wordt het nu interessant voor boeren om mee te gaan in die transitie naar een nieuwe, andere landbouw? Er is berekend dat dat de afgelopen 10, 20 jaar boeren ongeveer € 1.000 per hectare aan inkomsten overhouden. Wat gebeurt er nu als de boeren 10 jaar lang € 1.000 per hectare ontvangen om die omslag te maken en te voldoen aan de maatschappelijke wensen: groenblauwe dooradering, meer bomen, minder kunstmest, minder chemie. Stel dat alle boeren mee willen doen, dan kost dat maximaal 1,8 miljard euro per jaar en hoeven ze niet uren Excel-tabellen in te vullen om wat extra inkomsten te halen uit de ecoregeling Goud. De opbrengsten zijn echter veel groter. Als je kijkt naar FAO- of RIVM-cijfers kunnen de opbrengsten oplopen van 12 miljard tot wel 50 miljard euro (door voorkomen van gezondheids- en milieuschade).

Zeven vinkjes

Een nieuw project is gericht op het behalen van zeven vinkjes, vrij naar Joris Luyendijk. Er is een fonds met private middelen om met 20 boeren te starten met 30 hectare per boer: 10 jaar lang 1.000 euro per hectare om aan de zeven vinkjes te voldoen.

De zeven vinkjes zijn:

- ✓ Teelt uit volle grond met niet-kerende grondbewerking.
- ✓ Geen gebruik van kunstmest en geen preventief gebruik van gif.
- ✓ Landschapselementen zoals heggen, hagen, poelen, bloemranden, boomsingels en houtwallen op minimaal 10% van elke hectare landbouwgrond.
- ✓ Bomen op en rond het land blijven minimaal 20 jaar staan.
- ✓ Extra vergoedingen voor een hoge biodiversiteit aan (niet-)oogstbare soorten per hectare (o.a. door strokenteelt of kleinschalige tuinderijen, gemeenschapstuinen en voedselbossen).
- ✓ Extensieve veeteelt (max. 1,5 GVE/ha) op oude of kruidenrijke graslanden.
- ✓ Minimaal 3000 uur weidegang.

De vinkjes zijn niet in beton gegoten, want je wil bijvoorbeeld geen bomen in een grutto-gebied. We zijn in gesprek met boeren en het is nog wel een puzzel. In Flevoland is de grond zo duur dat € 1.000 niet voldoende is, maar een andere boer heeft weer minder nodig.

Met deze manier van denken en werken hopen we het risico mede te dragen met de boeren en dat is nodig, want nu komt alle risico op de schouders van de boer.

Het lukt aardig om boeren te vinden die mee willen doen. Met sommige is al bijna een handtekening gezet, anderen zijn wat minder ver en er is nog wat ruimte voor deelnemers. Er is tot nu toe 1 boer uit Brabant en dat is de enige uit het zuiden van Nederland, dus daar mogen er nog wel wat bij. We willen een mooie verdeling over zand-, klei- en veengrond.

Het hele project wordt ook gemonitord door de WUR om te bekijken of de methode echt bijdraagt aan de maatschappelijke doelen.

Andrea Almasi dankt Hanneke van Ormondt hartelijk voor haar bijdrage en vindt het mooi dat Urgenda aan de ene kant een duidelijke visie heeft, maar aan de andere kant ook de helpende hand biedt aan agrarisch ondernemers om de risico's te delen.

Afsluiting

Andrea Almasi bedankt iedereen voor de aanwezigheid en de sprekers voor hun bijdragen.

*Volgende onlinebijeenkomst Leernetwerk: **donderdag 19 juni 2025** van 15:00 – 16:30 uur online via Teams. Dan vertellen Natuurmonumenten en Rens de Boer van het BouwFonds over hun pachtbeleid en mogelijk kan Michiel de Koe dan alsnog zijn inleiding geven over duurzame grondfondsen.*

*Op **woensdag 17 september** van 14:00 – 16:30 uur is er weer een grote 'live' bijeenkomst, samen met het landelijk netwerk Duurzame Pacht. Dan staat onder meer het nieuwe pachtbeleid van de provincie op het programma. Locatie: Boerderij & Gasterij 't Dommeltje, Hoog munsel 9a, 5283 VT Boxtel.*

*Stuur de uitnodiging door aan andere geïnteresseerde personen of geef hun mailadressen door aan de nieuwe contactpersoon **Nanne Roos Vonk** - NVonk@brabant.nl*

Tips voor onderwerpen voor het Leernetwerk zijn altijd welkom!

Zie ook de [Handreiking 'Aan de slag met duurzame gronduitgifte'](#) en de website www.duurzamegronduitgifte.nl